

25. *Chamaemelum* MILL. – rmenec *)

Chamaemelum MILLER Gard. Dict. Abr., ed. 4, 1754 non Vis. 1845. – Syn.: *Anthemis* L. Sp. Pl. 894, 1753 p. p. – *Anthemis* subgen. *Ormenis* CASS. Bull. Sci. Soc. Philom. Paris 1818:167, 1818. – *Ormenis* (CASS.) CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 29:180, 1823 p. p.

Lit.: CHLÁDEK M. (1966): Droga rmenu sličného a její využití. Živa 14:94. – CHLÁDEK M. et DVOŘÁK S. (1972): Odrůdy heřmánku římského a kvalita květu. Naše Lieč. Rastl. 9:104–106. – AMBROVÁ M. (1977): Ruman římský. Záhradkár–Chovatel 13:176–177. – TRAXL V. (1980): Heřmánek římský – ruman římský – *Anthemis nobilis*. Naše Lieč. Rastl. 17:156–157. – BENEDÍ G. (1986): Nota sobre *Chamaemelum* Miller. Fontqueria 10:1–4. – BENEDÍ G. (1988a): *Chamaemelum africanae notulae criticae*. Candollea 43:123–127. – BENEDÍ G. (1988b): Revisió taxonómica del genere *Chamaemelum* Miller (Asteraceae) a la Península Ibérica i les Illes Balears. Collect. Bot. 17/1:35–43.

Jednoleté nebo krátce vytrvalé, chlupaté byliny i polokeře. Chlupy dvojího typu: jednobuněčné tvořící vlnatý povlak a mnohobuněčné, vytvářející pýřitý povrch. Listy střídavé, peřeně členěné. Úbory jednotlivé nebo v řídkém chocholíku, stopkaté, paprskující jazykovité květy vyvinuté nebo chybějící; zákrov víceřadý, zákrovní listeny se suchomázdřítým lemem; lůžko úboru vyvýšené až kuželovité, plevkaté, plevky ploché nebo člunkovité, někdy obklopující květy, často uprostřed s pryskyřičným kanálkem, lysé nebo na vnější straně chlupaté. Okrajové jazykovité květy samičí, někdy sterilní, s ligulou bílou nebo žlutou; trubkovité květy oboupohlavné, s korunou 5cípou, korunní trubka na bázi asymetricky vakovitě zduřelá, sbíhající na semeník. Nažky bez chmýru, obvejcovité nebo vřetenovité, mírně smáčklé, tenkostěnné, alespoň s 1 adaxiálním a 2 laterálními, velmi tenkými žebry s cévními svazky, v rýhách mezi nimi se slizovými buňkami. – 6 druhů od Kanárských ostrovů přes Středozemí na Střední východ. – Entomogam. Anemochor.

1. *Chamaemelum nobile* (L.) ALL. – rmenec sličný (rmen sličný, heřmánek římský)

Tab. 28/1

Chamaemelum nobile (LINNAEUS) ALLIONI Fl. Pedem. 1:185, 1785. – Syn.: *Anthemis nobilis* L. Sp. Pl. 894, 1753. – *Ormenis nobilis* (L.) J. GAY ex COSSON et GERM. Fl. Descr. Anal. Par. 398, 1845.

Krátce vytrvalé, trsnaté, jemně chlupaté a žláznaté aromatické byliny. Oddenek tenký, zdřevnatělý, bohatě větvený s větvemi kořenujícími, na podzim s četnými listovými růžicemi. Lodyhy vystoupavé, (8–)10–30(–45) cm dl., 1–2 mm tlusté, 5hranné, rýhované, hustě olistěné. Žlásky na lodyze i listech přisedlé, chlupy většinou kadeřavé. Listy přisedlé, v obrysu úzce podlouhlé až podlouhlé, 1–3× peřenosečné v čárkovité, zašpičatělé, krátce osinkaté, dužnaté úkrojky. Úbory jednotlivé, ca 15–28 mm v průměru; zákrov ploše miskovitý, 6–9 mm šir., 3řadý, zákrovní listeny úzce trojúhelníkovité, 3–4 mm dl., se zeleným kýlem a širokým suchomázdřítým bezbarvým lemem; lůžko úboru kuželovité až úzce kuželovité, plevky podobné zákrovním listenům, podlouhlé, člunkovité, tupé, se zeleným stř. pruhem a bezbarvým suchomázdřítým, nepravidelně dřipeným lemem, o málo kratší než květy. Pomnožené okrajové jazykovité květy samičí, někdy sterilní, s ligulou krátkou, 4–11 mm dl., na vrcho-

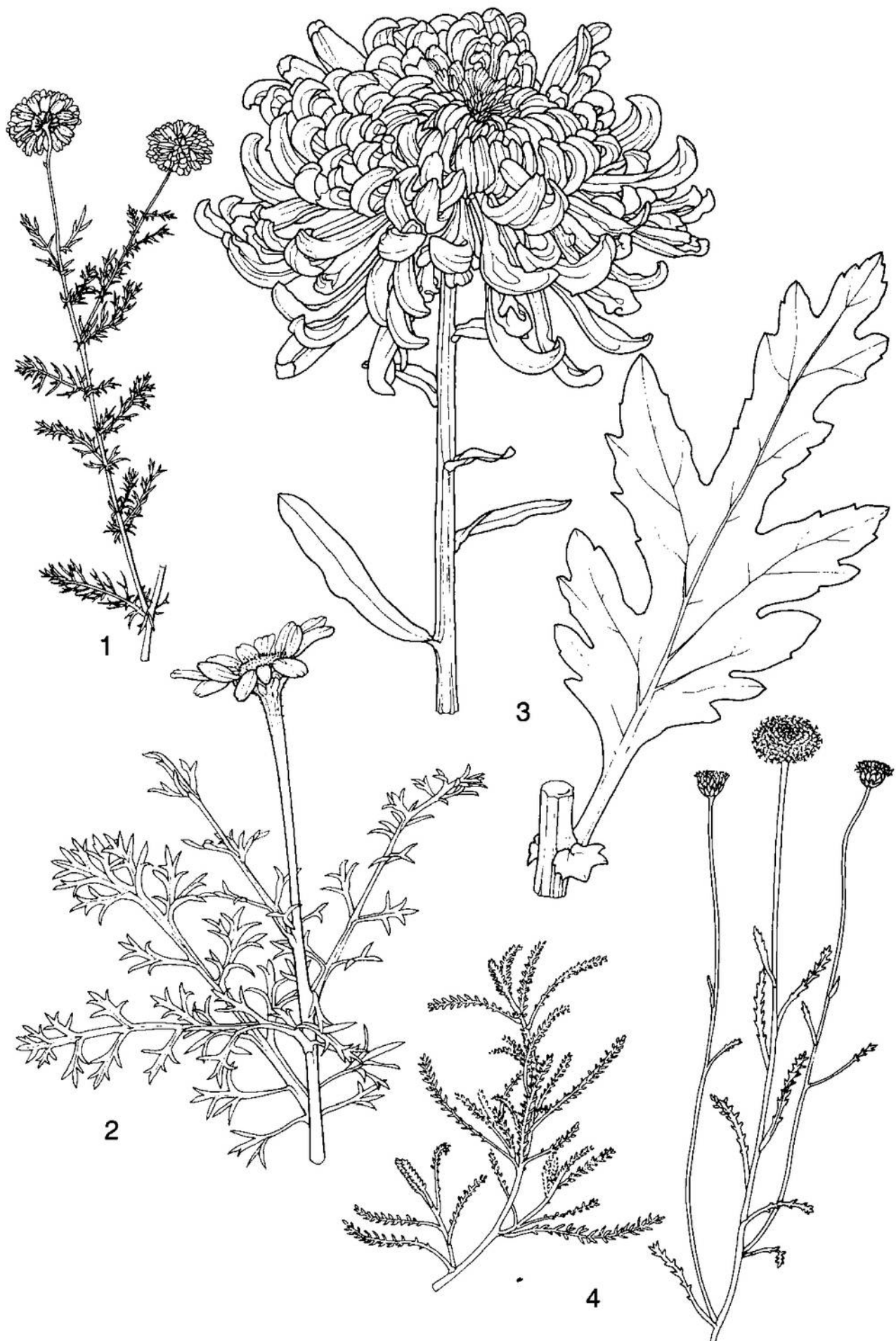
lu nepravidelně zubatou, bílou, po odkvětu zpravidla svěšenou (někdy jazykovité květy chybějící nebo naopak často úbory poloplné až téměř plné, pouze z jazykovitých květů); trubkovité květy oboupohlavné, v malém počtu, žluté. Nažky vřetenovité (nažky z jazykovitých květů obloukovitě prohnuté), 1,2–1,6 mm dl., na břišní straně se 3 žebry, na průřezu téměř okrouhlé, lysé, hnědavé, se žebry slámové barvy, někdy nevyvinuté. VI–X. Hkf.

2n = 18 (extra fines)

Tradiční, v Evropě nejméně poslední tisíciletí pěstovaná léčivá rostlina známá jako „římský heřmánek“. Drogu poskytují květy (*Flores chamaemillae romanae*) obsahující silice s chamazulenem (v suché droze 0,7–1,8 %), isobutylové, methylpropenylové a methylamylové estery kyseliny angelikové, alifatické alkoholy, flavonové glykosidy (např. chamaemelosid), oxykumariny, hořčiny typu seskviterpenických laktonů (eudesmanolidů), polyinylenové deriváty thiofenu aj. Používá se podobně jako heřmánek pravý ve formě čaje, též v likérnictví (Vermouth sec) a také v kosmetice (šampony k zesvětlování vlasů). U nás se dříve pěstovala jen 'Krajová odrůda' a probíhaly zkoušky s odrůdou 'Belgická', ale v r. 1979 byl vyšlechtěn a povolen kultivar 'Doksan' s vystoupavými kvetoucími a krátkými sterilními

*) Zpracoval V. Zelený

Tab. 28: 1 *Chamaemelum nobile*. – 2 *Anacyclus clavatus*. – 3 *Chrysanthemum xnorifolium*. – 4 *Santolina chamaecyparissus*.

lodyhami a téměř výhradně jazykovitými květy s 3zubou ligulou. Množí se vegetativně dělením trsů. Jako polní kultura se v omezené míře pěstuje především v teplejších oblastech na lehčích, humózních půdách na výslunných sušších stanovištích. Ojedinele se může zplaněle vyskytnout na obdobných stanovištích, především v termofytiku. Při silnějších mrazech může vymrznout. Pochází pravděpodobně ze z. Středozeří (Pyrenejský poloostrov, Maroko, Alžírsko) a Makaronésie, ve větším měřítku se pěstuje hlavně ve Francii a v Belgii, méně i ve Velké Británii, Irsku, Německu, Rakousku aj. V těchto zemích místy zdomácňuje.

Poznámka 1: *) V zahradách se někdy pěstuje vždyzelená svatolína cypřiškovitá, *Santolina chamaecyparissus* L. [Tab. 28/4], ze z. Středozeří. Jedná se o hustě větvený, trsnatý, aromatický polokeř, 20–60 cm vys. Lodyhy jsou přímé až vystoupavé, jednoduché, křehké, olistěné, šedoplstnaté. Listy střídavé, drobné, v obrysu úzce podlouhlé, hřebenitě peřenosečné, 10–40 mm dl. a 2–4 mm šir., slabě masité, stříbřitě šedoplstnaté. Dlouze stopkaté kulovité úbory (0,5–1,0 cm v průměru) mají zákrov polokulovitý, víceřadý, složený z kopinatých zákrovních listenů, na vnější straně kýlnatých a lůžko vypouklé, plevkaté. V úboru pouze trubkovité, oboupohlavné květy s korunou bílou až jasně žlutou, se smáčklou, mírně křídlatou trubkou a rozestálými korunními cípy. Nažky 3–4hranné, lysé, bez chmýru. VII–VIII. Chf. Svatolína je vhodná jako suchomilná skalnička. Dříve se pěstovala častěji a užívala jako léčivá droga. Zplaňuje pouze výjimečně a přechodně (např. u Ledče nad Sázavou).

Poznámka 2: **) Z rodu trahok, *Anacyclus* L. Sp. Pl. 892, 1753, rozšířeného ve Středozeří se v ČR udává výskyt druhu trahok lékařský, *Anacyclus clavatus* (Desf.) Pers. [Syn. Pl. 2:465, 1807 – Tab. 28/2]. Jedná se o jednoleté byliny připomínající rmen, s lodyhou 10–30(–40) cm dl., vzpřímenou nebo poléhavou, bohatě od báze větvenou, vlnatě chlupatou. Listy střídavé, v obrysu obkopinaté, 2–3× peřenosečné v čárkovité, střídavé nebo vstřícné úkrojky, osinkatě zakončené, hustě chlupaté, řidčeji olýsalé. Úbory rostou na koncích větví jednotlivě na ztlustlých stopkách; zákrov polokulovitý, 0,8–1,8 cm v průměru, 3řadý, zákrovní listeny jsou vejčité kopinaté, 1,5–7,0 mm dl., 0,5–2,0 mm šir., chlupaté, světle hnědé, na okrajích tmavě hnědě lemované. Okrajové jazykovité květy jsou samičí, 7–15 mm dl., na vrcholu se 3 drobnými zuby, bílé nebo krémově bílé, květy terče jsou trubkovité, oboupohlavné, 3,5–5,0 mm dl., s korunou žlutou, se zřetelně oddělenou trubkou a zvonkovitým asymetrickým 5cípým lemem (3 krátké a 2 prodloužené cípy). Nažky zploštělé, z jazykovitých květů v obrysu obvejčité, 2,0–3,5(–5,0) mm dl., s postranními křídly 1,2 mm šir., na vrcholu s úzkým lemem; nažky z květů terče menší, křídla 0,3 mm šir. VI–VII. Tř. Původní v j. Evropě. U nás vzácně pěstován jako okrasná rostlina, kdysi jako léčivka. DOSTAL (Nová Květ. ČSSR, p. 1029, 1989) uvádí druhotný výskyt u Roudnice nad Labem (v herbářích nedoloženo).

Jako skalnička je častěji pěstován *Anacyclus depressus* BALL [syn.: *A. pyrethrum* (L.) LINK var. *depressus* (BALL) MAIRE] s ligulami shora bílými, zespodu červenými. Pochází z Maroka a Alžírsko, v našich podmínkách nezplaňuje.

26. *Anthemis* L. – rmen ***)

Anthemis LINNAEUS Sp. Pl. 893, 1753. – *Chamaemelum* MILLER Gard. Dict. Abr., ed. 4, 1754, p. p. – *Cota* GAY in GUSS. Fl. Sicul. Syn. 2:866, 1845. – *Maruta* (CASS.) S. F. GRAY Nat. Arr. Brit. Pl. 2:456, 1821.

Lit.: ORTMANN J. (1852): Über die Entdeckung einer neuen Pflanzenart „*Anthemis Neilreichii*“. Flora, Regensburg, 35:673–677. – ORTMANN J. (1853): Über *Anthemis ruthenica* M. B. und *Allium vineale* L. Verh. Zool.-Bot. Ver. Wien 2(1852):55–60. – ORTMANN J. (1856): Weitere Bemerkungen über *Anthemis Neilreichii*. Oesterr. Bot. Wochenbl. 6:153–154. – ČELAKOVSKÝ L. (1881): Correspondenz. Österr. Bot. Z. 21:324–325 [k výskytu *Anthemis montana* u Dobříše]. – ČELAKOVSKÝ L. jun. (1887): O některých nových rostlinách českých. Věstn. Král. Čes. Společ. Nauk. cl. math.-natur., 1887:117–121. – ČELAKOVSKÝ L. (1888): Ueber einen Bastard von *Anthemis cotula* L. und *Matricaria inodora* L. Ber. Deutsch. Bot. Ges. 6:333–339. – GERTZ O. (1915): En variationsstatistik undersökning å *Anthemis tinctoria*. Svensk Bot. Tidskr. 9:160–170. – HOLMGREN I. (1915): Die Entwicklung des Embryosackes bei *Anthemis tinctoria*. Svensk Bot. Tidskr. 9:171–183. – BRIQUET J. (1916): Études carpologiques sur les genres de Composées *Anthemis*, *Ormenis* et *Santolina*. Annuaire Conserv. Jard. Bot. Genève 18–19:257–313. – HEIMLER A. (1922): Über einige mit Unrecht zu *Achillea* gerechnete Arten. Österr. Bot. Z. 71:209–216. – HARLING G. (1950): Embryological studies in the Compositae. I. *Anthemideae*, *Anthemidineae*. Acta Horti Berg. 15:136–168. – HARLING G. (1960): Further embryological and taxonomical studies on *Anthemis* L. and some related genera. Svensk Bot. Tidskr. 54:571–590. – DOBROČAJEVA D. M. (1961): Do sistematyky rodu rman (*Anthemis* L.) z Ukrajiny. Ukr. Bot. Ž. 18/2:67–72. – FEDOROV A. A. (1961): *Anthemis* L. In: ŠISKIN B. K. et BOBROV E. G. [red.], Flora SSSR 26:9–66, Moskva et Leningrad. – DOBROČAJEVA D. M. (1962): *Anthemis* L. In: VISSJULINA O. D. [red.], Flora URSS 11:202–227, Kyjiv. – RUSCH R. (1965): Zur morphologischen Differenzierung von Kamille-Arten (Gattungen *Anthemis* und *Matricaria*) im Rosettenstadium. Weed Res. 5:68–74. – GREGER H. (1969): Flavonoide und Systematik der *Anthemideae* (Asteraceae). Naturwissenschaften 56:467–468. – KYNČLOVÁ M. (1970): Comparative morphology of achenes of the tribe *Anthemideae* Cass. (family Asteraceae) and its taxonomic significance. Preslia 42:33–53. – SMEJKAL M. (1970): Neue oder wenig bekannte Pflanzen der tschechoslowakischen Flora III. Folia Fac. Sci. Natur. Univ. Purkyn. Brun. 11/3 (Biologia 26):111–119. – YAVIN Z. (1970): A biosystematic study of *Anthemis* section *Maruta* (Compositae). Israel J. Bot.

*) Zpracovala R. Bělohlávková

**) Zpracovala A. Skalická

***) Zpracovala M. Dvořáková